

กลยุทธ์ในการแก้ปัญหาความยากจนของประชาชนบนพื้นฐานของศาสตร์พระราชา

STRATEGIES FOR SOLVING A PROBLEM OF PEOPLE'S POVERTY BASED ON KING'S SCIENCE

มนัส สุวรรณ^{1*}, สมาน พูแสง², ณรงค์พันธ์ อนุรมย์³, วรพล วัฒนเหลียงอรุณ⁴ และ ชนมนันซ์ สุวรรณ⁵
Manat Suwan^{1*}, Saman Foodaenh², Narongphan Choonrum³, Worapol Wattanaluangarun⁴ and Chontanat Suwan⁵

มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ 202 ถ.ช้างเผือก ต.ช้างเผือก อ.เมือง จ.เชียงใหม่ 50300^{1,4}
มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง 119 หมู่ 9 ต.ชมพู อ.เมือง จ.ลำปาง 52100^{2,5}
ราชวิทยาลัยจุฬาราชมนตรี 906 ถ.กำแพงเพชร 6 แขวงตลาดบางเขน เขตหลักสี่ กรุงเทพฯ 10210³
Chiang Mai Rajabhat University, 202 Chang Puak Road, Chang Puak Sub-district, Mueang District, Chiang Mai Province 50300^{1,4}
Lampang Rajabhat University, 119 Moo 9, Chompoo Sub-district, Mueang District, Lampang Province 52100^{2,5}
Chulaphorn Royal Academy, 906 Kamphaeng phet Rd., Thung Song Hong, Lak Si, Bangkok 10210³

*Corresponding author E-mail: manatsuwan@gmail.com

(Received: 28 Sep, 2021; Revised: 27 Dec, 2021; Accepted: 27 Dec, 2021)

บทคัดย่อ

ในบรรดาปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาประเทศ ความยากจนของประชาชนอาจถูกพิจารณาได้ว่าเป็นอุปสรรคที่มีความสำคัญมากที่สุด ความยากจนที่ตัวเงิน (Income Poverty) เป็นอุปสรรคสำคัญต่อการกระตุ้นเศรษฐกิจเพราะคนขาดกำลังซื้อ ในขณะที่ความยากจนที่ตัวคน (Human Poverty) เป็นอุปสรรคต่อการกระบวนการผลิตเพราะคนขาดทักษะ ความรู้ความสามารถ และมีปัญหาด้านสุขภาพเนื่องจากไม่สามารถเข้าถึงสวัสดิการของรัฐทุกรัฐบาลที่ผ่านมามายาพยายามหาและใช้มาตรการต่าง ๆ นานา ในการแก้ปัญหาความยากจนของประชาชน แต่ผลการแก้ปัญหากลับกลายเป็นการเพิ่มปัญหา กล่าวคือ คนรวยยิ่งรวยขึ้น ในขณะที่คนจนกลับจนลง

สิ่งที่นำเสนอในบทความนี้ คือบทวิเคราะห์บริบทความยากจนในประเทศไทย เริ่มต้นด้วยการทบทวนสถานการณ์ความยากจนและสาเหตุของความยากจน จากนั้นจึงเป็นการวิเคราะห์ความสำเร็จ/ความล้มเหลวของการแก้ปัญหาและเหตุปัจจัย ผลการวิเคราะห์สามารถกล่าวโดยสรุปได้ว่าการแก้ปัญหาความยากจนของประชาชนไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควรเพราะ (1) ความไม่เข้าใจอย่างถ่องแท้ว่าสาเหตุแห่งความยากจนคืออะไร (2) มาตรการในการแก้ปัญหาไม่เหมาะสมกับบริบทของสังคมไทย (3) ประชาชนขาดการมีส่วนร่วม และ (4) ยึดติดทฤษฎีมากกว่าการปฏิบัติ

การจะแก้ปัญหาความยากจนให้ประสบผลสำเร็จต้องมีการปรับเปลี่ยนมาตรการต่าง ๆ ดังกล่าวให้มีความถูกต้อง เหมาะสม เป็นไปได้มากที่สุด ผลจากการศึกษานี้ได้พัฒนากลยุทธ์ในการแก้ปัญหาความยากจนบนพื้นฐานของศาสตร์พระราชา 8 กลยุทธ์ ดังนี้ (1) กลยุทธ์ “เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา” (2) กลยุทธ์การพัฒนาด้วยการบูรณาการ “ศาสตร์ชาวบ้าน” กับ “ศาสตร์สากล” (3) กลยุทธ์การสร้างสมดุลระหว่าง “ภูมิกายภาพ” และ “ภูมิสังคม” ในพื้นที่ (4) กลยุทธ์การแก้ปัญหาด้วยการมองแบบองค์รวม (5) กลยุทธ์การแก้ปัญหาความยากจนด้วยการแก้ปัญหา “ความยากจนที่ตัวคน” มากกว่า “ความยากจนที่ตัวเงิน” (6) กลยุทธ์การแก้ปัญหาความยากจนตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (7) กลยุทธ์การแก้ปัญหาความยากจนโดยให้ประชาชนในชุมชนเป็นเสาหลัก และ (8) กลยุทธ์การแก้ปัญหาความยากจนด้วยเทคโนโลยีที่เหมาะสม

คำสำคัญ: ความยากจน, ศาสตร์พระราชา, ความสุขที่ยั่งยืน

¹ ศาสตราจารย์เกียรติคุณ ดร. บัณฑิตวิทยาลัย

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. คณะครุศาสตร์

³ อาจารย์ ดร. สำนักพัฒนาเทคโนโลยีและนวัตกรรมเจ้าฟ้าจุฬาภรณ์

⁴ อาจารย์ คณะวิทยาการจัดการ

⁵ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

ABSTRACT

Among various factors as obstacles for the country development, people's poverty may be considered to be the most significant one. Income poverty is a major barrier for economic stimulation due to the lack of purchasing power. Meanwhile, human poverty can cause the production processes because of the shortage of working knowledge and skills, as well as health problems due to the lack of accessing to public welfare. Every government in the past has tried to put efforts to find and implement various measures to solve such problems of people's poverty. But it seemed like the situations have been even worst, because the rich keep getting richer and the poor keep getting poorer.

This article is presented the analysis of poverty context in Thailand. It begins with reviewing of the poverty situations and causal factors, then follows by the analysis of success and/or failure of the problem solution and its causal factors. The analysis results can be collectively concluded that the governments' efforts to solve problems of the people's poverty are not succeeded as there should be as follows: (1) there is not thoroughly understand what are the real causes of the poverty, (2) the problem solution measures are inappropriate with the context of the Thai society, (3) a lack of people's participation, and (4) too much rigorously adherence with theories rather than practicality.

It is the suggestion from this study that there is possible success to solve the people's poverty, the problem solution measures must be improved to be the most accuracy, suitability, and possibility. There are 8 strategies recommended based on King Rama IX Work Principles namely: (1) emphasizing on the Principle of "Systematic Study of Information"; (2) applying of "Local Wisdom" with "Modern Technology"; (3) balancing between "Topography" and "Sociology"; (4) using "Holistic Approach"; (5) emphasizing on "Human Poverty" rather than "Monetary Poverty"; (6) practicing of "Sufficiency Economy Principle"; (7) applying "People Participation" Principle; and (8) applying of "Appropriate Technology".

KEYWORDS: Poverty, King's Work Principles, Sustainable Happiness

บทนำ

ในบรรดาปัญหาวิกฤติของโลกในปัจจุบัน นอกเหนือจากการเปลี่ยนแปลงบรรยากาศของโลก ความร่อยหลอของทรัพยากรธรรมชาติและการเกิดภาวะมลพิษ (Pollution) แล้ว ความยากจนและความอดอยากของประชาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศกำลังพัฒนาและด้อยพัฒนาที่ถูกจัดว่าเป็นปัญหาที่อยู่ในชั้นวิกฤติเช่นเดียวกัน องค์การต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน ทั้งภายในประเทศและระหว่างประเทศต่างพยายามหาวิธีการและ/หรือมาตรการในการแก้ปัญหาโดยตลอด ถึงปัจจุบันพบว่า มีบางพื้นที่ที่ปัญหาความยากจนลดความรุนแรงลงอันเป็นผลมาจากมาตรการดังกล่าว แต่บางพื้นที่ที่ปัญหาความยากจนยังคงปรากฏอยู่ ประเทศจีนเคยมีประชาชนที่ประสบกับความยากจนถึง 770 ล้านคน เมื่อปี พ.ศ. 2521 แต่ด้วยมาตรการที่เข้มแข็งในการแก้ปัญหาของระบอบการปกครองส่งผลให้ประชาชนที่ประสบปัญหาความยากจนจริงลดลงเหลือเพียง 6 ล้านคนในปี พ.ศ. 2563 (สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา, 2564) ประเทศเมียนมาซึ่งถูกจัดว่าเป็นประเทศที่มีอัตราความยากจนสูงสุดในกลุ่มประเทศอาเซียนมีสัดส่วนของคนยากจนร้อยละ 38.3 ของประชากรทั้งประเทศหรือราว 20.8 ล้านคนเมื่อปี พ.ศ. 2562 สัดส่วนของคนยากจนยังไม่ลดลงเนื่องจากยังมีปัญหาอย่างอื่นภายในประเทศที่ต้องแก้ไขก่อน (ลัทธิ เนตรทัศน์, 2563) กรณีของประเทศไทยพิจารณาจากระดับการพัฒนาด้วยสายตาของคนภายนอก อาจมองว่าประเทศเราไม่ประสบกับภาวะวิกฤติด้านความยากจน แท้จริงแล้วสำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (คสช.) รายงานว่าเมื่อปี พ.ศ. 2563 ประเทศไทยมีประชากรราว 4.8 ล้านคนหรือประมาณร้อยละ 6.8 ของประชากรทั้งประเทศที่ยังประสบกับปัญหาความยากจน (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (คสช.), 2564) ประชาชนเหล่านี้ส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในพื้นที่ชนบท แม้จะได้มีความพยายามอย่างมากจากหน่วยงานและองค์กรที่เกี่ยวข้องทำการแก้ไขแล้วก็ตาม แต่ภาวะความยากจนของชาชนบทก็ยังไม่หมดสิ้นไป

ประสบการณ์ในการแก้ปัญหาคือความยากจนที่ไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร บ่งบอกถึงความไม่เข้าใจธรรมชาติของความยากจนอย่างถ่องแท้ จนนำมาซึ่งหลักการและหลักปฏิบัติในการแก้ไขปัญหาที่ไม่เหมาะสม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนของ (1) แนวคิดในการแก้ปัญหา (การวางแผนจากส่วนกลาง การใช้แบบจำลองประเภทครอบจักรวาล และการยึดแนวคิดและทฤษฎีมากเกินไป เป็นต้น) และ (2) วิธีการในการปฏิบัติ (ให้หน่วยงาน/องค์กรของรัฐทำหน้าที่ โดยไม่เปิดโอกาสให้ประชาชนเจ้าของปัญหามีส่วนร่วม และเน้นการให้และการแจกแถมมากกว่าการสร้างทักษะความรู้ให้ประชาชนรู้จักช่วยตัวเอง เป็นต้น) ด้วยเหตุดังกล่าว การแก้ปัญหาความยากจนสมควรจะได้มีการพิจารณาทบทวนแนวคิดและแนวปฏิบัติกันใหม่ เพื่อหาวิธีการหรือมาตรการที่มีความเหมาะสมและสามารถแก้ปัญหาได้จริง อย่างเป็นรูปธรรม การแก้ไขความยากจนของประชาชนให้เกิดประสิทธิผลมิใช่จะทำได้โดยง่ายเพียงรู้ว่าเขาจน เพราะไม่มีเงินก็เอาเงินให้ เขาจนเพราะไม่มีที่ดินทำกิน ก็หาที่ดินให้เขา การแก้ไขความยากจนเช่นนี้จะบรรเทาปัญหาได้ชั่วคราวช่วยยามไม่มีความยั่งยืน

เป็นที่น่าตระหนกอย่างยิ่งว่า แนวคิดตามหลัก “ศาสตร์พระราชา” โดยเฉพาะอย่างยิ่ง “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” ของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร น่าจะเป็นแนวทางการแก้ปัญหาความยากจนได้อย่างมีประสิทธิภาพมากที่สุด โดยสาระของแนวคิดดังกล่าวเห็นว่าความเป็นธรรมชาติ (Nature) ย่อมก่อให้เกิดความพอเหมาะพอดีหรือที่เรียกว่าความสมดุล (Balance) ระบบใดก็ตามที่มีความสมดุล ระบบนั้นย่อมมีความยั่งยืน (Sustainability) หลักการในการแก้ปัญหาคือความยากจนตามแนวคิดนี้จึงเน้นความสัมพันธ์ตามธรรมชาติระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม บทความนี้เขียนขึ้นจากผลการศึกษาริวิจัยเชิงประจักษ์ในพื้นที่จริงโดยยึดมั่นในหลักการทรงงานของในหลวงรัชกาลที่ 9 คือ “เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา”

ธรรมชาติของความยากจน และบริบทความยากจนในประเทศไทย

ธรรมชาติของความยากจน

“ความยากจน” โดยธรรมชาติหรือโดยเนื้อแท้ ไม่มีการกำหนดความหมายไว้เป็นกฎเกณฑ์ที่แน่ชัดตายตัว แต่เป็นวลีที่กล่าวและใช้กันในความหมายกว้าง ๆ ว่า หมายถึงสภาวะการณ์ของการไม่มีทรัพย์สินของมนุษย์ (มนัส สุวรรณ, 2549) ใครก็ตามที่ไม่มีทรัพย์สิน มีความอดัดขัดสน เขาผู้นั้นจะถูกเรียกขานว่าเป็น “คนยากจน” อย่างไรก็ตาม ได้มีความพยายามที่จะทำให้ “ความยากจน” มีความหมายที่แน่นอนและเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไป เริ่มต้นด้วยหลักการและแนวคิดของสำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) ซึ่งมีการนำเกณฑ์กำหนดความยากจนที่เรียกว่า “เส้นความยากจน” (Poverty Line) มาใช้ ทั้งนี้ เส้นความยากจนเป็นเกณฑ์ที่คำนวณจากมาตรฐานความต้องการอาหารและสินค้าขั้นต่ำที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตของแต่ละคน มีหน่วยเป็นบาท/คน/เดือน เส้นความยากจนที่สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติคำนวณล่าสุดเมื่อปี พ.ศ. 2563 คือ 2,762 บาท/คน/เดือน (สศช., 2564) ตามเกณฑ์กำหนดดังกล่าว ใครก็ตามที่มีรายได้ต่อเดือนต่ำกว่าระดับเส้นความยากจนจะถูกจัดว่าเป็น “คนจน” หรือ “คนยากจน”

อีกความพยายามหนึ่งในการที่จะให้ความหมายของ “ความยากจน” เป็นที่ชัดเจนมากขึ้นคือ ความพยายามของสำนักงานโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (United Nations Development Program – UNDP) หน่วยงานดังกล่าวได้แบ่งความยากจนออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ (1) ความยากจนที่ตัวเงิน (Income Poverty) และความยากจนที่ตัวคน (Human Poverty) ทั้งนี้ ความยากจนที่ตัวเงิน UNDP ยังได้จำแนกออกเป็น 2 ประเภทย่อย คือ ความยากจนขั้นแค้น (Extreme Poverty) ซึ่งหมายถึงการไม่มีรายได้เพียงพอเพื่อการดำรงชีพตามความจำเป็น โดยอ้างอิงระดับความต้องการสารอาหารขั้นต่ำของร่างกาย และ (2) ความยากจนโดยรวม (Overall Poverty) ซึ่งหมายถึง การไม่มีรายได้

เพียงพอที่จะซื้อหรือจัดหาสิ่งที่มีความจำเป็นสำหรับการดำรงชีวิตที่มีใช้อาหาร เช่น ที่อยู่อาศัย และเครื่องนุ่งห่ม เป็นต้น กรณีของความยากจนที่ตัวคน หมายถึง การที่บุคคลไม่มีทักษะความสามารถขั้นพื้นฐานในการดำรงชีพที่ดี เช่น การไม่รู้หนังสือ ทักษะการ และ ความเจ็บไข้ได้ป่วย ความยากจนที่ตัวคนมีความเกี่ยวข้องโดยตรงกับความไม่สามารถในการเข้าถึงสวัสดิการและบริการพื้นฐานที่จำเป็นของรัฐ เช่น โรงเรียน โรงพยาบาล และบริการสาธารณสุข/โรค/สาธารณสุขการ

บริบทความยากจนในประเทศไทย

โดยสภาพการณ์ ของความยากจนในประเทศไทยสำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ซึ่งเป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบโดยตรงสำหรับแผนการพัฒนาประเทศได้จัดทำรายงานการวิเคราะห์สถานการณ์ความยากจนและความเหลื่อมล้ำในประเทศไทยเป็นประจำอยู่แล้ว เพียงแต่การนำเสนอเป็นไปในรูปแบบของข้อมูลเชิงปริมาณในระดับมหภาคหรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ แสดงให้เห็นบริบทความยากจนของประเทศโดยรวมในรูปแบบของตารางและแผนภาพ ข้อมูลตัวเลขเป็นส่วนใหญ่ การนำเสนอดังกล่าวอาจเป็นข้อจำกัดสำหรับผู้ที่มีเวลาน้อย และมีความจำกัดในเรื่องของการอ่านค่าและการตีความเชิงตัวเลข ทำให้ไม่สามารถเข้าใจสถานการณ์ความยากจนอย่างถ่องแท้ได้ ยิ่งไปกว่านั้นคือ การนำเสนอข้อมูลในรูปแบบดังกล่าวยังอาจนำไปสู่ข้อโต้แย้งทางวิชาการในส่วนที่เกี่ยวข้องกับความถูกต้องและความน่าเชื่อถือได้ด้วย ด้วยเหตุดังกล่าว บริบทของความยากจนในประเทศไทยที่จะกล่าวถึงในที่นี้จึงขอนำเสนอในรูปแบบของการวิเคราะห์เชิงพรรณนา แม้จะไม่บ่งบอกการกระจุกและ/หรือการกระจายตัวของความยากจนของประชาชนในประเทศดังเช่นการนำเสนอของสำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ แต่ก็เชื่อว่าน่าจะทำให้เกิดความเข้าใจและสามารถเชื่อมโยงไปหาสภาพความเป็นไปที่แท้จริงได้โดยไมยาก

สถานการณ์ความยากจนของประชาชนในประเทศไทยเมื่อพิจารณาจากเส้นความยากจนตั้งแต่ปี พ.ศ. 2553 เป็นต้นมาบ่งบอกได้อย่างชัดเจนว่าเส้น

ความยากจนถูกกำหนดสูงขึ้นตามลำดับจาก 2,285 บาท/คน/เดือนในปี พ.ศ. 2553 เป็น 2,762 บาท/คน/เดือน ในปี พ.ศ. 2563 ในทางกลับกันพบว่า สัดส่วนของ คนยากจนลดลงจากร้อยละ 16.3 หรือ 10.8 ล้านคน ในปี พ.ศ. 2553 เป็นร้อยละ 6.8 หรือ 4.8 ล้านคน ในปี พ.ศ. 2563 (ศสช., 2564) ตัวเลขดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงมาตรการในการแก้ปัญหาของภาคส่วนต่าง ๆ ประสบความสำเร็จในระดับหนึ่ง ภาคเหนือและภาค ตะวันออกเฉียงเหนือยังคงเป็น 2 ภูมิภาคที่พบว่ามีสัดส่วน ของคนจนมากที่สุดในประเทศ (ศุภเจตน์ จันทร์สาสน์, 2555)

บริบทความยากจนของประเทศไทยสามารถ พรรณนาวิเคราะห์ได้เป็น 2 ระยะ ตามมิติของเวลา กล่าวคือ ระยะแรกเป็นระยะของ “ความยากจนเทียม” ซึ่งหมายความว่าสภาพของความยากจนที่แท้จริง ยังไม่เกิดกับประชาชน ระยะที่ 2 เป็นช่วงเวลาที่ประชาชน คนไทยประสบกับสภาพการณ์ของ “ความยากจนแท้” ที่กล่าวว่าความยากจนแท้ยังไม่เกิดขึ้นในระยะแรก ประชาชนคนไทยส่วนใหญ่ที่ประสบกับความยากจน ยังเป็นความยากจนเทียม หมายความว่า ชีวิตของ ประชาชนโดยเฉพาะอย่างยิ่งประชาชนในท้องถิ่นชนบท ยังไม่ถึงขั้นของความยากจนขั้นแค้น ขาดแคลนไปเสีย ลืนทุกสิ่งอย่าง (ความยากจนที่ตัวเงิน) แม้แต่คุณภาพ ด้านการศึกษาและปัญหาด้านสุขภาพอนามัย (ความยากจน ที่ตัวคน) จะอยู่ในสภาพที่เลวร้ายหรือก็เปล่า ด้วยวิถีชีวิต ที่เรียบง่ายของประชาชนซึ่งเป็นไปอย่างผสมกลมกลืน กับสภาพแวดล้อมทางกายภาพและสภาพแวดล้อม ทางสังคม-วัฒนธรรม พวกเขาสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ ด้วยการแสวงหาประโยชน์จากการทำไร่ทำนาในที่ไร ที่นาซึ่งเป็นทรัพย์สินของพวกเขาเอง การเรียนรู้โดยการ ไม่เอาเปรียบธรรมชาติด้วยการทำนาเพียงครั้งเดียว ในฤดูการทำนา การใช้แรงงานคนและแรงงานสัตว์ เป็นหลัก รวมไปถึงการใช้เครื่องมือพื้นบ้านในการทำ มาหากิน สามารถทำให้พวกเขาดำเนินชีวิตอยู่ได้ อย่างมีความสุขตามอัตภาพ

ในประเด็นที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมทางสังคม- วัฒนธรรม จะอนุมานเอาว่าประชาชนที่ยากจนซึ่งส่วนใหญ่

คือผู้ที่อาศัยอยู่ในชนบทมีการศึกษาน้อยและประสบกับ ปัญหาทุพโภชนาการ และ/หรือขาดสิ่งอำนวยความสะดวก ในการดำรงชีวิตแล้วทำให้พวกเขาต้องทุกข์ยาก ก็คงไม่ใช่ การดำเนินชีวิตด้วยระบบเครือญาติทำให้ สังคมของประชาชนเต็มไปด้วยการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เป็นสังคมที่มีแต่การแบ่งปันกัน เป็นสังคมที่ให้ความสำคัญ กับน้ำใจมากกว่าเงินตรา แม้จะมีการศึกษาน้อย แต่ประชาชนผู้ยากจนโดยเฉพาะในชนบทก็ไม่เคย ประสบปัญหาความอดอยากหรือประสบความทุกข์ เช่นจากภาวะทุพโภชนาการ การพึ่งพาสิ่งแวดล้อม ตามธรรมชาติและการช่วยเหลือเกื้อกูลกันทำให้พบ น้อยมากที่ว่าคนยากจนในชนบทตายเพราะขาด ธาตุอาหารหรือตายเพราะความอดอยาก หรือแม้แต่ตาย เพราะโรคประหลาดเหมือนกับสังคมของผู้มีอันจะกิน นอกเหนือไปจากนี้ ยังสามารถวิเคราะห์เชิงอนุมาน พรรณนาต่อไปได้อีกว่า ในสังคมของคนยากจนซึ่ง ส่วนใหญ่เป็นสังคมชนบทและเป็นสังคมของชาวไร่ ชาวนามีความได้เปรียบคนในสังคมเมืองซึ่งเชื่อกันว่า เป็นสังคมของผู้มีอันจะกินอยู่หลายประการ ประการแรก ความยากจนทำให้ประชาชนต้องดิ้นรนทำมาหากิน เพื่อการอยู่รอด พวกเขาเหล่านี้โดยปกติจะมีร่างกาย ที่สมบูรณ์แข็งแรงเนื่องจากการออกกำลังกายอยู่ เป็นประจำ ประการที่สอง การไม่มีสิ่งอำนวยความสะดวก ประเภทสิ่งสาธารณูปโภค/สาธารณูปการ เช่น ไฟฟ้า น้ำประปา และถนน ทำให้คนยากจนเหล่านี้ไม่มีหนี้สิน เพราะไม่ต้องดิ้นรนเพื่อให้มีเครื่องใช้ไฟฟ้า รถจักรยานยนต์ หรือรถยนต์ กรณีเช่นที่กล่าวนี้ ยืนยันให้เห็นว่า ความยากจนที่ตัวเงินมิใช่อุปสรรคสำคัญที่ทำให้ชีวิต ต้องทุกข์เข็น สุดท้ายคือ การที่คนยากจนในชนบท ต้องมีชีวิตร่วมกับธรรมชาติโดยตรงทำให้พวกเขาได้บริโภค อาหารประเภทพืชผักและเนื้อสัตว์ที่สดและปลอดจาก สารเคมี ได้ธาตุอาหารครบ 5 หมู่ ปลอดจากโรคภัย ต่าง ๆ เนื่องจากได้ภูมิคุ้มกันตามธรรมชาติ

เข้าสู่ระยะที่สองซึ่งเป็นระยะที่ความยากจน แท้ได้เกิดขึ้นจริงกับประชาชน พิจารณาตามมิติของ เวลากรณีของประเทศไทยอาจกำหนดได้ตั้งแต่มี การประกาศใช้แผนพัฒนาประเทศครั้งแรกตั้งแต่

ปี พ.ศ. 2504 เป็นต้นมา รูปแบบของการพัฒนาตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติคือ การนำโครงการพัฒนาลักษณะต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งโครงการที่เกี่ยวข้องกับสิ่งสาธารณูปโภค/สาธารณูปการลงไปในพื้นที่เป้าหมาย นักเศรษฐศาสตร์ นักพัฒนาชุมชน และนักปกครองมองว่านี่คือแนวทางการพัฒนาที่ถูกต้องและเหมาะสม เพราะสามารถทำให้ประชาชนมีความอยู่ดีกินดี ในทางกลับกันอาจมีนักวิชาการอีกกลุ่มหนึ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งนักอนุรักษนิยมและนักนิเวศวิทยาไม่เห็นด้วยกับรูปแบบของการพัฒนาดังกล่าว นักวิชาการสองกลุ่มหลังมีความเชื่อว่าการแนะนำโครงการพัฒนาตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติดังที่กล่าวแล้วเข้าไปในพื้นที่คือ การทำให้เกิดความไม่สมดุลระหว่างภูมิกายภาพและภูมิสังคมขึ้นได้ในพื้นที่ ความไม่สมดุลนี้เองที่หลักนิเวศวิทยาถือว่าเป็นตัวการที่ทำให้เกิดความไม่ยั่งยืน (Sustainability) สภาวะการณ์ที่ประชาชนเคยอยู่อย่างผสมกลมกลืนกับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมทางสังคม-วัฒนธรรมต้องลดความเข้มข้นลง ที่ชัดเจนและสำคัญมากไปกว่านี้คือ ผลพวงที่ตามมาจากการพัฒนาสาธารณูปโภค/สาธารณูปการ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ถนน ไฟฟ้า น้ำประปา และระบบโทรคมนาคม คือ การเปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิตของประชาชน สิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ที่ถูกแนะนำให้เข้าไปในพื้นที่ทำให้ประชาชนต้องดิ้นรนมากขึ้นเพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งที่บ่งบอกถึงความทันสมัย เช่น รถจักรยานยนต์ รถยนต์ อุปกรณ์เครื่องใช้ไฟฟ้าประเภทต่าง ๆ รวมไปถึงโทรศัพท์เคลื่อนที่ การได้มาซึ่งสิ่งดังกล่าวสำหรับประชาชนผู้มีทรัพยากรน้อยอยู่แล้วคือการกู้หนี้ยืมสิน เมื่ออยากมีสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับชีวิตมากก็จำเป็นต้องกู้ยืมมาก ยิ่งกู้ยืมมาก ภาระการหนี้สินก็ยิ่งทวีความเข้มข้นมากขึ้น และนี่เองที่เป็นต้นเหตุทำให้เกิด “ความยากจนแท้”

สาเหตุของความยากจนในประเทศไทย

มองครุ/หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการวางแผนพัฒนาประเทศและนักวิชาการจำนวนหนึ่งได้วิเคราะห์เหตุปัจจัยของความยากจนที่เกิดขึ้นกับประชาชนในประเทศไทยไว้อย่างหลากหลาย สำนักงานคณะกรรมการ

พัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติวิเคราะห์และสรุปว่าปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความยากจน ได้แก่ อาชีพของผู้นำครัวเรือนที่ไม่มั่นคง สมาชิกในครอบครัวมีระดับการศึกษาต่ำ การขาดแคลนที่ดินทำกินและโอกาสในการเข้าถึงบริการพื้นฐานต่ำ (สศช., 2564) ในขณะที่นักวิชาการ เช่น ธนพล สราญจิตร (2558) กล่าวว่าความยากจนในสังคมไทยเกิดขึ้นเพราะคนไทยโดยเฉพาะในชนบท ขาดต้นทุนการผลิต ขาดความรู้ความสามารถ มีพฤติกรรมที่ไม่เอื้อต่อการดำรงชีวิตที่มั่นคง เช่น ใช้จ่ายฟุ่มเฟือย ติดอบายมุข และสิ่งเสพติดสุดท้ายคือปัญหาเกี่ยวกับสุขภาพ ในขณะที่สถาบันวิจัยเศรษฐกิจป๋วย อึ๊งภากรณ์ (2564) ระบุว่าสาเหตุของความยากจนของคนไทยมาจากขาดโอกาสเข้าถึงบริการด้านการศึกษาและการสาธารณสุข

ในประเด็นที่เกี่ยวข้องเรื่องนี้ มนัส สุวรรณ (2549) เสนอไว้ในบทความเรื่อง “ชนบทกับปัญหาความยากจน: มุมมองเชิงนิเวศวิทยามนุษย์” ว่าปัญหาความยากจนในสังคมไทยโดยเฉพาะอย่างยิ่งสังคมชนบทเกิดจากเหตุปัจจัย 3 กลุ่ม คือ (1) ตัวประชาชนเอง (2) ระบบการผลิต และ (3) นโยบายและแนวทางการพัฒนาประเทศ กรณีของตัวประชาชนโดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมชนบทซึ่งเป็นชาวไร่ชาวนาเป็นส่วนใหญ่ยังขาดโอกาสในการเข้าถึงสวัสดิการและบริการแห่งรัฐ ขาดทักษะความรู้ในการทำงานเพราะขาดโอกาสทางการศึกษา มีปัญหาสุขภาพเพราะขาดโอกาสในการเข้าถึงสถานพยาบาล ที่เป็นเหตุปัจจัยของความยากจนในกลุ่มนี้ด้วยคือ การทำงานไม่เต็มศักยภาพ เช่น ใช้เวลาในการทำไร่หรือทำนาประมาณ 4 เดือนในหนึ่งปี ที่เหลืออีกประมาณ 8 เดือน ไม่สามารถทำงานอย่างอื่นได้ เพราะขาดทักษะความรู้ ระบบการผลิตเป็นอีกเหตุปัจจัยหนึ่งของความยากจน เกษตรกรส่วนใหญ่มีต้นทุนการผลิตต่ำทั้งในรูปขนาดและความเป็นเจ้าของที่ดิน และในรูปของต้นทุนที่เป็นเงิน ผลผลิตที่ผลิตและขายได้ไม่คุ้มกับค่าใส่หุ่ยที่ใช้จ่ายไปในกระบวนการเพาะปลูก การเป็นหนี้ในระบบที่เกิดขึ้นกับเกษตรกรในชนบทจึงสามารถพบเห็นได้โดยทั่วไป สุดท้ายคือนโยบายและแนวทางการพัฒนาของรัฐยังไม่สามารถ

ลดความเหลื่อมล้ำทางสังคมและยังไม่สามารถสร้างความเท่าเทียมกันทางเศรษฐกิจระหว่างสังคมเมืองกับสังคมชนบท นโยบายการพัฒนาที่เน้นและให้ความสำคัญกับสังคมเมืองมากเกินไปทำให้สังคมชนบทไม่มีโอกาสลืมตาอ้าปาก เข้าทำนอง “คนรวยก็รวยขึ้น ในขณะที่คนจนก็จนลง” ในส่วนของแนวทางการปฏิบัติเพื่อแก้ปัญหาที่เป็นปัจจัยทำให้เกิดความยากจนได้เช่นกัน ที่ผ่านมามีการแก้ปัญหาโดยใช้บุคลากรจากส่วนกลางซึ่งไม่เข้าใจปัญหาและความต้องการที่แท้จริงของประชาชน แนวทางการปฏิบัติมีลักษณะเป็นการสั่งและส่งตรงมาจากกระทรวงหรือจากกรม โดยที่ประชาชนผู้เป็นเจ้าของพื้นที่เป็นผู้ประสบปัญหาและมีความต้องการความช่วยเหลือ ไม่มีโอกาสในการมีส่วนร่วมแม้แต่การแสดงความคิดเห็น

มนัส สุวรรณ, สมาน พูแสง, ณรงค์ อนุธรมย์, วรพล วัฒนเหลืออรุณ และชนม์ธนะ สุวรรณ (2562) ได้ทำการศึกษาบริบทความยากจนเพื่อให้ได้ข้อสรุปเชิงประจักษ์ในพื้นที่ชุมชนยากจน 4 แห่ง ประกอบด้วยชุมชนในเขตเมือง 2 แห่ง คือ ชุมชนป่าแฝก-คลองเงิน ในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ และชุมชนบ้านโหยงกาด ในเขตเทศบาลเมืองแม่ฮ่องสอน และในเขตชนบท 2 แห่ง คือชุมชนบ้านโป่งแพก อำเภอดอยเต่า จังหวัดเชียงใหม่ และชุมชนบ้านแม่ฮ่อหลวง อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน ข้อค้นพบจากการศึกษาสามารถยืนยันเหตุแห่งความยากจนดังที่กล่าวแล้วได้หลายประการ ประการแรกความยากจนของคนใน 4 ชุมชน เกิดจากการไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง ตามมาด้วยการขาดโอกาสในการเข้าถึงสวัสดิการของรัฐ ทั้งโรงเรียน สถานพยาบาล และสาธารณูปโภค เหตุปัจจัยของความยากจนอีกประการหนึ่งคือ ประชาชนขาดทักษะและความรู้ที่สามารถนำไปใช้ในการประกอบอาชีพ รวมไปถึงการขาดโอกาสในการมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหา สุดท้าย คือ ชุมชนยากจนเหล่านี้ถูกมองจากภาครัฐว่าเป็นคนชายขอบ การให้ความช่วยเหลือสนับสนุนด้านชีวิตและความเป็นอยู่จึงมักอยู่ในลำดับท้าย ๆ เมื่อเทียบกับชุมชนลักษณะอื่น

แนวทางในการแก้ปัญหาความยากจน

มีการเสนอแนวทางในการแก้ปัญหาความยากจนไว้ค่อนข้างหลากหลายทั้งโดยองค์ภาครัฐที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนเช่น สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติและกระทรวงมหาดไทย และโดยนักวิชาการ อย่างไรก็ตาม สิ่งที่น่าสังเกต คือ แนวทางที่เสนอจะเป็นแนวทางกว้าง ๆ ในระดับมหภาคที่วิเคราะห์ได้ว่าการแก้ปัญหาให้บรรลุผลจริงเป็นไปได้ยากด้วยข้อจำกัดหลาย ๆ อย่าง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นมาตรการซึ่งเสนอแนะการแก้ปัญหาความยากจนที่ปลายเหตุ สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติเสนอว่าการแก้ปัญหาความยากจนต้องเพิ่มศักยภาพและโอกาสของคนจน ต้องส่งเสริมนโยบายเศรษฐกิจโดยรวมให้เอื้อต่อการแก้ปัญหาความยากจน ต้องมีระบบคุ้มครองคนจนและผู้ด้อยโอกาส ต้องมีระบบการจัดการสวัสดิการโดยชุมชน และต้องมีระบบการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ (ชาติชาย รูปงาม, 2555) ในส่วนของกรมส่งเสริมการเกษตรเสนอการแก้ปัญหาความยากจนซึ่งเน้นเป็นการเฉพาะไปที่กลุ่มชาวไร่ชาวนาว่า ต้องใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เน้นกระบวนการเรียนรู้ในการมีส่วนร่วมของเกษตรกร บูรณาการการดำเนินงานที่เกี่ยวข้องกับหน่วยงานทุกระดับ และจัดให้มีศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีด้านการเกษตรประจำตำบลเพื่อแก้ปัญหาความยากจนในระดับพื้นที่ (ศสช., 2561) กรณีเดียวกันนี้ มนัส สุวรรณ (2549) ได้เสนอแนวทางการแก้ปัญหาความยากจนบนพื้นฐานของหลักนิเวศวิทยามนุษย์ว่า (1) การแก้ปัญหาความยากจนในชนบทต้องไม่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของประชาชน (2) การแนะนำสาธารณูปโภค/สาธารณูปการเข้าไปในพื้นที่ต้องคำนึงถึงความพร้อมของชุมชนเป็นสำคัญ (3) แนวนโยบายการแก้ปัญหาของรัฐต้องแก้ปัญหาความยากจนที่ตัวคนมากกว่าการแก้ที่ตัวเงินด้วยการส่งเสริมให้ประชาชนมีการศึกษามีสุขภาพร่างกายที่สมบูรณ์แข็งแรง และมีความมั่งคั่งอดทน (4) เปิดโอกาสให้ประชาชนในพื้นที่มีส่วนร่วมในกระบวนการแก้ปัญหา (5) รูปแบบการแก้ปัญหาต้องเปลี่ยนจาก “ให้เขา” มาเป็น “ช่วยให้เขาสามารถ

ช่วยเหลือตัวเอง” และ (6) หลัก “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” ต้องน้อมนำสู่การปฏิบัติ

ศาสตร์พระราชฯ: หลักการและแนวคิดเพื่อการแก้ปัญหาความยากจน

การได้มาซึ่งหลักการและแนวคิดไม่ว่าจะเกี่ยวข้องกับเรื่องอะไรก็ตามโดยส่วนใหญ่มีที่มาจาก 4 แหล่ง คือ จากการคิดแบบหยั่งรู้ (Intuition) จากการอนุมาน (Deduction) จากการอุปมาน (Induction) และจากการศึกษา ค้นคว้า และทดลองจากข้อมูลเชิงประจักษ์ (Empirical Data) ความถูกต้องเชื่อถือได้ และความเป็นไปได้ในเชิงปฏิบัติของแต่ละหลักการและแนวคิดมีความแตกต่างกันไปตามแหล่งที่มา หลักการและแนวคิดที่ได้มาจากการคิดแบบเพ้อฝัน หรือการหยั่งรู้ เป็นหลักการและแนวคิดของนักคิด ซึ่งโดยทั่วไปมักไม่มีเหตุผลหรือเหตุปัจจัยรองรับ แต่เป็นเพราะความรู้สึกกดดัน (ทางการเมือง เศรษฐกิจ และ/หรือทางสังคมวัฒนธรรม) และเกิดสภาพการณ์ที่ไม่ตรงกับสิ่งที่ตนเองคิด หลักการและแนวคิดประเภทนี้ ความเป็นไปได้ยากที่จะบรรลุผลสำเร็จเมื่อนำไปปฏิบัติ กรณีของหลักการและแนวคิดที่เกิดจากการอนุมาน อาจมีความน่าเชื่อถือมากกว่าหลักการและแนวคิดจากแหล่งแรก อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาผลสัมฤทธิ์ที่จะเกิดขึ้นจากการนำไปปฏิบัติมี ความเป็นไปได้ แต่จะไม่มีคุณสมบัติครบถ้วน เป็นผลสำเร็จที่เกิดขึ้นเฉพาะหน้า ไม่มีความยั่งยืน ตัวอย่างเช่น อนุมานว่า คนที่ยากจนเหตุเพราะเขาไม่มีเงิน ดังนั้นการแก้ปัญหาความยากจนคือการให้เงินแก่คนจนเหล่านั้น หรืออนุมานว่าเกษตรกรยากจนเพราะไม่มีที่ดินทำกิน เพราะฉะนั้นการแก้ปัญหาให้กับเกษตรกรคือการมอบที่ดินให้กับพวกเขา ประเด็นที่ต้องวิเคราะห์คือ ที่ว่าเขาจนเพราะไม่มีเงินเมื่อให้เงินแก่เขาแล้วเขาจะหายจน ถ้ามองว่าเมื่อเงินที่ให้ไปหมดแล้วเขาจะไม่กลับมาจนเช่นเดิมหรือ? ถ้าเป็นเช่นนั้น ปัญหาความยากจนไม่สามารถที่จะแก้ไขให้หมดไปได้ เมื่อเงินที่ให้ไปหมดก็ขอใหม่เป็นวัฏจักร อย่างนี้ไปเรื่อย ๆ ในทำนองคล้ายกัน การให้ที่ดินแก่เกษตรกรผู้ยากจนเพียงเพราะเขาไม่มีที่ดินก็เชื่อว่า จะเป็นการแก้ปัญหาได้สำเร็จ ต้องพิจารณาด้วยว่า

กายภาพของที่ดินที่ให้เป็นอย่างไร มีความอุดมสมบูรณ์ของธาตุอาหารในดินเพียงพอหรือไม่ สภาพภูมิอากาศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งปริมาณน้ำฝนเพียงพอต่อการปลูกพืชเฉพาะอย่างหรือไม่ รวมไปถึงตัวเกษตรกรเองว่ามีความรู้ความสามารถ และความมานะ อดทน และตั้งใจในการทำมาหากินมากน้อยเพียงไร เหล่านี้เป็นต้น

หลักการและแนวคิดที่ได้จากการอุปมานจะเป็นหลักการและแนวคิดที่ให้ผลเชิงปฏิบัติที่มีความเป็นไปได้ค่อนข้างสมบูรณ์เมื่อเปรียบเทียบกับหลักการและแนวคิดจากสองแหล่งแรก ที่กล่าวเช่นนั้นเพราะการอุปมานเป็นกระบวนการได้มาซึ่งความรู้รวมไปถึงหลักการและแนวคิดที่จำเป็นต้องรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลที่เหตุปัจจัยของสภาพการณ์หรือปรากฏการณ์ที่เป็นอยู่ก่อนสรุปและเสนอแนะสิ่งหนึ่งสิ่งใด เช่นกรณีของความยากจนดังที่ยกตัวอย่างแล้วข้างต้น ถ้าเป็นการอนุมานจะสรุปเอาเลยว่าเป็นเพราะเขาไม่มีเงิน เขาจึงยากจน แต่กรณีของการอุปมานต้องสืบเสาะหาเหตุปัจจัยให้ครบถ้วนก่อนที่จะทำการสรุปว่าคน ๆ หนึ่งเป็นคนจนหรือไม่ มีเหตุปัจจัยหลายประการที่ทำให้เกิดความยากจน ถ้าเริ่มคิดจากความยากจนเพราะไม่มีเงินวิธีการอุปมานจะพิจารณาในรายละเอียดลึกลงไปว่าที่คนไม่มีเงินเป็นเพราะเขาไม่มีงานทำ หรือมีงานทำแต่รายได้ต่ำไม่เพียงพอ ถ้าจนและไม่มีเงินเพราะไม่มีงานทำ ก็ต้องพิจารณาต่อไปว่าทำไมถึงไม่มีงานทำเพราะเลือกงานหรือเป็นเพราะขาดทักษะความรู้ และความสามารถ หรือเป็นเพราะเป็นผู้ที่มีความพิการทางร่างกาย วิธีการอุปมานโดยการนำปัจจัยที่เกี่ยวข้องมาประมวลและวิเคราะห์ก่อนสรุปและเสนอเป็นหลักการและแนวคิด ดังเช่นที่กล่าวมาข้างต้นจึงมี ความเป็นไปได้ที่จะทำให้เกิดการแก้ไขอุปสรรคและ/หรือปัญหาใด ๆ ประสบความสำเร็จ

สุดท้ายคือ หลักการและแนวคิดที่ได้จากการศึกษา ค้นคว้า และทดลอง หรือที่เรียกเป็นภาษาราชการว่า “วิธีการทางวิทยาศาสตร์” (Scientific Method) เป็นที่ทราบกันดีว่านักวิทยาศาสตร์จะไม่เชื่ออะไรง่าย ๆ หากมิได้มีการพิสูจน์ก่อน นักวิทยาศาสตร์จะไม่เชื่อถือในความรู้รวมไปถึงหลักการและแนวคิดที่เกิดจากการหยั่งรู้หรือเพ้อฝัน จากการอนุมาน หรือแม้แต่จากการอุปมาน ก่อนสรุปเป็นข้อค้นพบใด ๆ ที่สามารถ

พิสูจน์ได้ วิธีการทางวิทยาศาสตร์มีการดำเนินการตามขั้นตอนที่สำคัญ 5 ขั้นตอน กล่าวคือ ขั้นตอนแรกเริ่มต้นด้วยประเด็น “ปัญหา” ว่าอะไรคือสิ่งที่อยากได้ คำตอบ ขั้นตอนที่สองตามมาก็คือ การคาดเดาคำตอบที่คิดว่าน่าจะเป็นสำหรับประเด็นปัญหาที่กำหนด ที่เรียกว่า “สมมติฐาน” เพื่อท้าทายให้ทำการศึกษาค้นคว้า และทดลอง การทดสอบว่าคำตอบที่คาดคิดตามสมมติฐานจะเป็นจริงหรือเป็นเท็จต้องดำเนินการต่อไปในขั้นตอนที่ 3 คือ ขั้นตอนของ “การเก็บรวบรวมข้อมูล” จากนั้นจึงนำเอาข้อมูลที่รวบรวมได้ไม่ว่าจะด้วยเครื่องมือและวิธีการใดก็ตามไปทำการ “วิเคราะห์” จะด้วยวิธีการทางสถิติหรือวิธีการอื่น ผลจากการวิเคราะห์ข้อมูลจะนำไปสู่การ “สรุปและตีความ” ว่าตกลงแล้วสมมติฐานที่ตั้งไว้เป็นจริงหรือเป็นเท็จ ผลจากการศึกษา ค้นคว้า และทดลองด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ดังกล่าวทำให้ได้ข้อค้นพบที่จัดว่าเป็นความรู้ที่มีความถูกต้องเชื่อถือได้ สามารถพิสูจน์ได้ ที่เรียกในทางวิชาการว่าเป็น “องค์ความรู้” (Body of

Knowledge) หรือ “ศาสตร์” (Science)

“ศาสตร์พระราชา” จัดว่าเป็นศาสตร์หรือเป็นองค์ความรู้เพราะผ่านกระบวนการศึกษา ค้นคว้า และทดลองตามวิธีการทางวิทยาศาสตร์ ที่น่าสังเกตมากไปกว่าความเป็นศาสตร์โดยทั่วไปคือ ศาสตร์พระราชา ซึ่งประกอบไปด้วยโครงการตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ในหลวงรัชกาลที่ 9 กว่าสี่พันโครงการไม่ว่าโครงการนั้นจะเกี่ยวข้องกับเรื่องของ ดิน น้ำ อากาศ ป่าไม้ สังคม เศรษฐกิจ ศิลปะ หรือวัฒนธรรม ล้วนเป็นพระราชอัจฉริยภาพของพระองค์ท่านในการบูรณาการอย่างลงตัวระหว่างภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือจะเรียกว่าเป็น “ศาสตร์ชาวบ้าน” เข้ากับศาสตร์สมัยใหม่ที่เรียกว่าเป็น “ศาสตร์สากล” จนได้เป็นแนวทางการปฏิบัติที่ดีที่สุด (Best Practices) ครอบคลุมได้ชุมชนหรือสังคมใดที่นั่นมนำเอาศาสตร์พระราชาไปปฏิบัติ ครอบคลุมนั้น ชุมชนหรือสังคมนั้นสามารถดำรงชีพอยู่ได้อย่างมีความสุข พอเพียง และยั่งยืน

ภาพที่ 1 ศาสตร์พระราชา ศาสตร์แห่งแผ่นดิน

ที่มา: พอเพียง, ม.ป.ป.

“ศาสตร์พระราชา” มีอรรถาธิบาย (Attributes) หลายอย่างที่สามารถพิสูจน์และยืนยันได้ว่าผลสัมฤทธิ์ ซึ่งหมายถึงความสุขตามอัตภาพอย่างยั่งยืนเกิดได้จริง เมื่อได้มีการน้อมนำไปปฏิบัติ ตัวอย่างของอรรถาธิบายที่สามารถนำมากล่าวอ้างได้ คือ (1) การพัฒนาตามหลักการและแนวคิดศาสตร์พระราชาเป็นหลักการและ

แนวคิดที่เน้นหลักแห่ง “ความสมดุล” ขององค์ประกอบหรือปัจจัยที่เกี่ยวข้องทั้งหมด ที่เห็นประจักษ์คือการพัฒนาที่คำนึงถึงศักยภาพ ความพอเหมาะพอดีและความสามารถในการรองรับ (Carrying Capacity) ทั้งในส่วนของภูมิกายภาพ เช่น ดิน น้ำ และอากาศ และในส่วนของภูมิสังคม เช่น วิถีชีวิต ขนบธรรมเนียม

ประเพณี และวัฒนธรรม เป็นต้น (2) ศาสตร์พระราช เป็นหลักการและแนวคิดที่เน้นความ “พอประมาณ” ซึ่งหมายถึงความพอเหมาะพอดี ไม่มากเกินไปหรือน้อยเกินไป ทั้งนี้การปฏิบัติใด ๆ ต้องไม่เป็นการเบียดเบียนตนเองและต้องไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน (3) การสร้างความสุขอย่างยั่งยืนให้เกิดขึ้นในครอบครัวหรือในชุมชนตามหลักการและแนวคิดของศาสตร์พระราชให้ประสบผลสำเร็จต้องให้ความสำคัญกับหลัก “เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา” “เข้าใจ” หมายถึง การรู้บริบทความเป็นมาเป็นไปของสังคมท้องถิ่นที่จะพัฒนาอย่างถ่องแท้ไม่ว่าจะเป็นสภาพปัญหา สภาพแวดล้อม สภาพสังคม-เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมของชุมชน “เข้าถึง” หมายถึง การสื่อสารและการทำความเข้าใจกับชุมชน ร่วมกันวิเคราะห์ ปัญหาและความต้องการของชุมชน สร้างความไว้วางใจและการยอมรับเพื่อนำไปสู่การมีส่วนร่วมของชุมชนในกระบวนการพัฒนา “พัฒนา” หมายถึง การดำเนินการเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้นโดยอาศัยผลพวงที่เกิดจากการเข้าใจและการเข้าถึง การพัฒนาจำเป็นต้องดำเนินการตามลำดับขั้นตอนบนพื้นฐานของความพอมี พอกิน และพอใช้ของประชาชนส่วนใหญ่โดยใช้วิธีการและอุปกรณ์ที่ประหยัดแต่ถูกต้องตามหลักวิชาการ เมื่อสามารถสร้างพื้นฐานและความมั่นคงได้แล้วระดับหนึ่งจากการปฏิบัติจึงค่อยเสริมสร้างความเจริญและฐานะทางเศรษฐกิจในระดับที่สูงขึ้น (4) อรรถาธิบายประการสุดท้ายที่เชื่อและแน่ใจว่าสามารถนำพาให้ผู้น้อมนำไปปฏิบัติมีความสุขตามอัตภาพที่ยั่งยืนได้ คือ การพัฒนาที่เน้นและให้ความสำคัญกับบริบทเฉพาะของแต่ละพื้นที่ อัตลักษณ์พิเศษเฉพาะของการพัฒนาตามหลักการและแนวคิด “ศาสตร์พระราช” ที่แตกต่างไปจากหลักการและแนวคิดอื่นคือ ไม่ใช่แบบจำลองการพัฒนาเดียวกับทุกพื้นที่ (One Model for Any Area) แต่ละพื้นที่ย่อมมีภูมิกายภาพและภูมิสังคมดังที่กล่าวแล้วข้างต้นที่ต่างกัน ดังนั้น แบบจำลองการพัฒนาเพื่อให้เกิดผลต้องมีความเหมาะสมและเป็นไปได้เฉพาะพื้นที่ด้วยเหตุนี้เองที่ในหลวงรัชกาลที่ 9 ทรงมีพระราชดำริให้จัดตั้งศูนย์ศึกษาการพัฒนาขึ้นเพื่อหาแบบจำลอง

การพัฒนาที่เหมาะสมกับบริบทของแต่ละพื้นที่เพื่อใช้เป็นต้นแบบในการนำไปขยายผลต่อไป เช่น กรณีของศูนย์ศึกษาการพัฒนาเขาหินซ้อน จังหวัดฉะเชิงเทราในบริบทของพื้นที่ที่เป็นดินทราย ศูนย์ศึกษาการพัฒนาภูพานของจังหวัดนครราชสีมาในบริบทของพื้นที่ที่เป็นดินพรุหรือดินเปรี้ยว และกรณีของศูนย์ศึกษาการพัฒนาคังกระเบน จังหวัดจันทบุรีในบริบทของพื้นที่ที่เป็นป่าชายเลน เป็นต้น

กลยุทธ์ในการแก้ปัญหาความยากจนบนพื้นฐานของศาสตร์พระราช

การศึกษาบริบทของความยากจนด้วยการทบทวนแนวคิด ทฤษฎีจากเอกสารของหน่วยงานภาครัฐและเอกสารที่เผยแพร่โดยนักวิชาการดังที่ได้นำเสนอแล้วก่อนหน้านี้ ผนวกกับการศึกษาวิจัยภาคสนามในพื้นที่ของคณะผู้วิจัยโครงการ “การศึกษาเพื่อจัดทำยุทธศาสตร์การแก้ปัญหาความยากจนของประชาชนในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่และจังหวัดแม่ฮ่องสอน” ผ่านเทคนิคและกระบวนการวิจัยชุมชน (Community-based Research) และการจัดเวทีประชาคมเพื่อระดมความคิดเห็นจากประชาชนในพื้นที่ และการวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และภัยคุกคาม (SWOT Analysis) ทำให้ได้ข้อเสนอแนะเชิงกลยุทธ์ในการแก้ปัญหาความยากจนของประชาชนบนพื้นฐานของศาสตร์พระราช ดังนี้

1. กลยุทธ์ “เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา” ตามหลักการทรงงานของในหลวงรัชกาลที่ 9 การแก้ปัญหาความยากจน (รวมทั้งปัญหาอื่น ๆ) ให้บรรลุผลสำเร็จตามที่ตั้งเป้าหมายไว้ มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องเข้าใจสภาพความยากจน (ทุกข์) อย่างถ่องแท้ก่อนว่าเป็นอย่างไร และอะไรคือสาเหตุแห่งความยากจนนั้น (สมุทัย) จากนั้นค่อยศึกษาวิเคราะห์กำหนดแนวทางแก้ไข (นิโรธ/มรรค) การแก้ปัญหาความยากจนที่ผ่านมา มักไม่พยายามที่จะทำความเข้าใจปัญหาและสาเหตุของปัญหาคืออะไร และเกิดจากอะไร แต่ใช้การอนุมานเอาว่าเขาจนเพราะไม่มีเงิน หรือเขาจนเพราะไม่มีที่ดินทำกินแล้วก็มีนโยบายแจกเงิน แจกโฉนดที่ดินให้เขา การแก้ปัญหาลักษณะนี้ไม่มีทางทำให้ชาวบ้านหายจน

เพราะเมื่อเงินหมดก็จนเช่นเดิม ที่ดินที่ได้รับไปก็ไม่สามารถใช้ทำมาหากินได้เพราะสภาพไม่เหมาะสมสำหรับการเพาะปลูก

2. กลยุทธ์การพัฒนาด้วยการบูรณาการ “ศาสตร์ชาวบ้าน” กับ “ศาสตร์สากล” ตามหลัก “ศาสตร์พระราชา” การแก้ปัญหาความยากจนตามกลยุทธ์นี้ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการที่จะทำให้วิถีชีวิตของประชาชนที่ยากจนต้องเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมจนน้อยที่สุด วัฒนธรรมการดำเนินชีวิตเป็นสิ่งปลูกฝังมานาน เป็นสิ่งที่ไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้โดยง่าย การส่งเสริมหรือการพัฒนาใด ๆ ที่มุ่งแก้ไขความยากจนต้องให้ความสำคัญกับภูมิปัญญาดั้งเดิมให้มากที่สุด สำหรับองค์ความรู้ใหม่ที่เป็นศาสตร์สากลให้เลือกมาใช้เท่าที่จำเป็น

3. กลยุทธ์การสร้างสมดุลระหว่าง “ภูมิกายภาพ” และ “ภูมิสังคม” ในพื้นที่ โครงการพัฒนาใด ๆ ที่มีเป้าประสงค์เพื่อแก้ปัญหาความยากจนของประชาชนอย่างยั่งยืนต้องคำนึงถึงศักยภาพและความสมดุลระหว่างสิ่งแวดล้อมทางกายภาพและสิ่งแวดล้อมทางสังคมของพื้นที่เป็นสำคัญ การพัฒนานั้น ๆ ต้องไม่ใช่ทรัพยากรทั้งจากธรรมชาติและทางสังคมเกินศักยภาพที่จะรองรับได้ (Carrying Capacity) และต้องไม่ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบทางกายภาพและทางสังคมเสียสมดุล ที่สำคัญที่สุดคือ ความแตกต่างเชิงพื้นที่ซึ่งหมายความว่าภูมิกายภาพและภูมิสังคมของแต่ละพื้นที่มีความแตกต่างกัน ดังนั้นรูปแบบและวิธีการแก้ปัญหาความยากจนที่ประสบผลสำเร็จในพื้นที่หนึ่งอาจไม่สามารถนำไปแก้ปัญหาความยากจนในอีกพื้นที่หนึ่งได้ (Not one Model for All)

4. กลยุทธ์การแก้ปัญหาด้วยการมองแบบองค์รวม ความยากจนเป็นปัญหาที่มีความซับซ้อนมากโดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อพิจารณาสาเหตุและผลที่ตามมาจากปัญหา การแก้ไขปัญหาที่มีประสิทธิภาพต้องมองแบบองค์รวมซึ่งหมายถึงการพิจารณาในทุกมิติที่เกี่ยวข้อง จะพิจารณาแบบแยกส่วนไม่ได้ เช่น จะสรุปว่าความยากจนของประชาชนเกิดขึ้นเพราะพวกเขาไม่มีงานทำเพียงเท่านั้นไม่ได้ ต้องพิจารณาว่าที่เขาไม่มีงานทำ

เพราะเขาขาดความรู้ ขาดทักษะความสามารถ หรือเป็นเพราะสุขภาพร่างกายไม่เหมาะกับงาน ยิ่งไปกว่านั้นต้องพิจารณาต่อไปอีกว่าถ้าเขามีงานทำ งานนั้นมี ความมั่นคงและให้ค่าตอบแทนเพียงพอกับการดำรงชีพหรือไม่ เป็นต้น การทำความเข้าใจและการแก้ไขปัญหาความยากจนต้องอาศัยการบูรณาการความรู้จากหลากหลายสาขา บุคลากรจากหลากหลายหน่วยงาน และวิธีการหลากหลายรูปแบบ

5. กลยุทธ์การแก้ปัญหาความยากจนด้วยการแก้ปัญหา “ความยากจนที่ตัวคน” มากกว่า “ความยากจนที่ตัวเงิน” การแก้ปัญหาที่ตัวคนคือการทำให้คนมีคุณภาพด้วยการทำให้พวกเขามีความรู้ มีทักษะและความสามารถ มีสุขภาพร่างกายสมบูรณ์ แข็งแรง มีความมานะอดทน ขยันหมั่นเพียร เหล่านี้คือพื้นฐานสำคัญของการมีงานที่ดีมีความมั่นคง เป็นที่มาของรายได้สำหรับการดำรงชีพที่ยั่งยืน ต่างจากการแก้ปัญหาความยากจนที่ตัวเงิน ประหนึ่งการทำให้คนไม่มีทรัพย์สินกลับมีทรัพย์สิน ทำให้คนจนเป็นคนรวยหรือทำให้คนที่รวยแล้วรวยขึ้นไปอีก การกระทำเช่นนี้มีใช้การแก้ปัญหาความยากจนที่แท้จริง หรือถ้าแก้ปัญหาความยากจนได้ก็เป็นการแก้ไขที่ไม่ยั่งยืน สำหรับคนจนที่ไม่มีทรัพย์สิน พอให้ทรัพย์สินแล้วทรัพย์สินหมดก็จะกลับไปเป็นคนจนเหมือนเดิม และก็ต้องให้ทรัพย์สินกันอีก กรณีของคนจนที่ทำให้เขารวยหรือคนรวยแล้วทำให้เขารวยขึ้นไปอีก เขาจะยังเป็นคนจนตลอดไปตราบดีที่เขาไม่รู้จักพอ

6. กลยุทธ์การแก้ปัญหาความยากจนตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง การแก้ปัญหาความยากจนของประชาชนเพื่อให้เกิดความยั่งยืนซึ่งหมายความว่าเขามีความสุขตามอัตภาพอย่างยาวนาน ไม่มีแนวทางปฏิบัติใดที่ดีไปกว่าหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง การสร้างเสริมและสนับสนุนให้คนสามารถอยู่ได้อย่างพอเพียงโดยรู้จักคำว่า พอประมาณ มีเหตุผล มีภูมิคุ้มกันบนพื้นฐานของความรู้คู่คุณธรรม เทียบได้กับการปฏิบัติตามหลักพุทธปรัชญาสามัญปฏิบัติคือ ทางสายกลางแล้ว ชีวิตย่อมดำรงอยู่ได้อย่างเป็นสุขเหมาะสมกับศักยภาพและฐานะและ

เป็นความสุขที่ยั่งยืน ประเด็นที่ผู้เกี่ยวข้องกับการแก้ปัญหาความยากจนของประชาชนต้องตระหนักในส่วนของกลยุทธ์นี้คือ ทำอย่างไรจึงจะทำให้คนยากคนจนเข้าใจอย่างลึกซึ้งในหลักปรัชญาและพร้อมน้อมนำไปสู่การปฏิบัติจริง

7. กลยุทธ์การแก้ปัญหาความยากจนโดยให้ประชาชนในชุมชนเป็นเสาหลัก ต้องยอมรับว่าการแก้ปัญหาต่าง ๆ โดยภาครัฐที่ผ่านมาไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควรด้วยสาเหตุหลายประการ และในบรรดาสาเหตุเหล่านั้นมีสาเหตุที่สำคัญประการหนึ่งคือ การไม่เปิดโอกาสให้ประชาชนผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา โครงการและ/หรือกิจกรรมการพัฒนาต่าง ๆ โดยทั่วไปจะเป็นไปในรูปแบบของการกำหนดมาจากส่วนกลาง (Top-down Policy) โดยไม่คำนึงถึงสภาพปัญหาและความต้องการที่แท้จริงของชุมชน หลายกรณีพบว่าชุมชนต้องการสิ่งหนึ่ง แต่ส่วนกลางกลับให้อีกสิ่งหนึ่งซึ่งไม่ตอบสนองความต้องการของชุมชน การเปิดโอกาสให้ประชาชนผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมีส่วนร่วมในกระบวนการแก้ปัญหาตั้งแต่ต้น เริ่มด้วยการแสดงความคิดเห็น การวางแผน การปฏิบัติ การติดตามประเมินผลการดำเนินการ และการได้รับประโยชน์ ในลักษณะของการกำหนดจากชุมชนท้องถิ่น (Bottom-up Policy) จะทำให้การแก้ปัญหาความยากจนสำเร็จสมบูรณ์ได้

8. กลยุทธ์การแก้ปัญหาความยากจนด้วยเทคโนโลยีที่เหมาะสม (Appropriate Technology) คล้ายกับกลยุทธ์ที่ 7 ที่กล่าวแล้วข้างต้น ความล้มเหลวของการแก้ปัญหาความยากจน (รวมทั้งปัญหาอื่น ๆ) เกิดจากการใช้เทคนิคและวิธีการที่ไม่เหมาะสมกับบริบททางกายภาพและทางสังคม-วัฒนธรรมของท้องถิ่น การแนะนำเทคโนโลยีและ/หรือวิธีการสมัยใหม่เข้าไปในพื้นที่เพื่อการแก้ปัญหาในขณะที่ประชาชนยังไม่มีความพร้อมที่จะรับ และสภาพพื้นที่ไม่เหมาะสมกับเทคโนโลยีและ/วิธีการนั้น การแก้ปัญหานอกจากจะไม่ประสบความสำเร็จแล้วยังถือว่าการดำเนินการที่สูญเปล่า ตัวอย่างเช่น เกษตรกรที่เป็นชาวนามีที่นาขนาดเล็ก และไม่มีความรู้ ไม่มีทักษะในการใช้เครื่องจักรกลใน

การไถนา การใช้แรงงานสัตว์จากวัวหรือควายก็น่าจะเหมาะสม กลยุทธ์นี้ให้ความสำคัญกับเทคโนโลยีท้องถิ่นหรือ “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” เป็นลำดับแรก จากนั้นค่อยพิจารณาเอาเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่เรียกว่า “ภูมิปัญญาสากล” มาบูรณาการตามความเหมาะสม

บทวิเคราะห์และสรุป

ความสำเร็จของการแก้ปัญหาความยากจนตามหลักการและแนวคิด “ศาสตร์พระราชา” มีความเป็นไปได้และสามารถเกิดขึ้นได้ ทั้งนี้เพราะ “ศาสตร์พระราชา” มีหลักการหรือแนวคิดแบบพอเพียง แต่เป็นหลักการและแนวคิดที่เกิดจากการศึกษา ค้นคว้า และทดลองบนพื้นฐานของวิธีการทางวิทยาศาสตร์ ความสำเร็จของการแก้ปัญหาความยากจนตามหลักการและแนวคิดดังกล่าวซึ่งหมายถึงการสร้างสังคมให้เป็นสังคมที่ยั่งยืนจึงสามารถเกิดขึ้นได้อย่างแน่นอน เนื่องจาก

“ศาสตร์พระราชา” เป็นหลักการและแนวคิดที่ไม่มีความสลับซับซ้อนเป็นไปได้ในทางปฏิบัติ เป็นที่น่าสังเกตว่าในจำนวนโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริกว่าสี่พันโครงการล้วนเป็นโครงการซึ่งรวมกันเป็นศาสตร์พระราชา เป็นโครงการที่สามารถน้อมนำไปปฏิบัติได้โดยง่ายเนื่องจากมีขั้นตอนที่ไม่สลับซับซ้อน ขั้นตอนการปฏิบัติได้ถูกกำหนดขึ้นอย่างรอบคอบเหมาะสมจากการศึกษา ค้นคว้าและทดลองโดยในหลวงรัชกาลที่ 9 เป็นเวลาหลายสิบปี

“ศาสตร์พระราชา” เป็นหลักการและแนวคิดที่ไม่เน้นการเปลี่ยนแปลงวิถีดั้งเดิมของท้องถิ่น เสนออย่างหนึ่งที่ชี้ให้เห็นถึงความเป็นไปได้และการยอมรับในการน้อมนำสู่การปฏิบัติคือ โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริซึ่งให้ความสำคัญกับธรรมชาติ ความเป็นอยู่แบบดั้งเดิมของท้องถิ่นเป็นหลัก ด้วยความเข้าใจอย่างถ่องแท้ว่าวิถีชุมชนที่เป็นมาและเป็นอยู่เกิดจากการที่บรรพบุรุษของชุมชนในท้องถิ่นนั้น ๆ ได้เรียนรู้และปรับตัวเข้ากับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมแล้วอย่างเหมาะสม ดังนั้น การพัฒนาตามหลักการและแนวคิดศาสตร์พระราชาจึงมุ่งเน้นเฉพาะการปรับกระบวนการให้เหมาะสมกับบริบทของภูมิกายภาพและภูมิสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป

“ศาสตร์พระราชา” เป็นหลักการและแนวคิดการพัฒนาที่เริ่มต้นจากระดับล่างคือครอบครัวซึ่งถือว่าเป็นระดับสถาบันทางสังคมที่เล็กที่สุด จากนั้นจึงขยายขอบข่ายการพัฒนาให้ใหญ่ขึ้น เมื่อการพัฒนาในระดับล่างประสบความสำเร็จแล้ว การพัฒนาจากระดับล่างซึ่งมีขนาดเล็กย่อมมีโอกาสประสบความสำเร็จมากกว่าการพัฒนาในระดับใหญ่ ถ้าจะมีความล้มเหลวจากการพัฒนา การเริ่มต้นจากระดับล่างย่อมได้รับผลกระทบน้อยกว่าการพัฒนาในระดับที่ใหญ่กว่า เข้าทำนองคิดใหญ่ แต่เริ่มต้นทำจากเล็ก ๆ ไปก่อน” (Think Globally, Act Locally)

“ศาสตร์พระราชา” เป็นหลักการและแนวคิดที่ไม่เน้นการใช้เทคโนโลยีขั้นสูง ความสำเร็จของโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริภายใต้หลักการและแนวคิดศาสตร์พระราชาไม่เน้นการใช้เครื่องมือที่ทันสมัยหายาก และมีราคาแพง ในหลวงรัชกาลที่ 9 ทรงให้ความสำคัญกับการพัฒนาโดยใช้สิ่งที่มีในท้องถิ่นเป็นหลักไม่ว่าจะเป็นเรื่องทักษะความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือแม้แต่วัสดุอุปกรณ์ก็เช่นเดียวกัน พระองค์ทรงมีพระราชวินิจฉัยว่าการใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัยอาจไม่เหมาะสมกับบริบทของท้องถิ่น ทรงเกรงว่าเมื่อนำมาใช้ในกระบวนการพัฒนาแล้ว อาจจะไม่ทำให้

การดำรงชีวิตของประชาชนดีขึ้นแต่กลับจะสร้างปัญหาหนี้สินและปัญหาสิ่งแวดล้อมตามมาก็เป็นได้

“ศาสตร์พระราชา” เป็นหลักการและแนวคิดที่มุ่งเน้นการสร้าง ความสมดุล ความเป็นสังคมที่ยั่งยืนซึ่งหมายถึงชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนที่เป็นสุขอย่างต่อเนื่องยาวนานจะไม่มีโอกาสเกิดขึ้นได้เลย ถ้ากระบวนการพัฒนานั้นไม่คำนึงถึงหลักสมดุลของธรรมชาติ (Balance of Nature) การดำรงอยู่ได้ของสรรพสิ่งในระบบนิเวศโลก (Global Ecosystems) ไม่ว่าจะมีความเล็กหรือใหญ่ขนาดไหนก็ตามอยู่ที่การทำหน้าที่ช่วยเหลือเกื้อกูลกันขององค์ประกอบต่าง ๆ ในระบบนิเวศคือสรรพสิ่งทั้งปวงเหล่านั้น ในระบบนิเวศใดก็ตามถ้ามีพืชทำหน้าที่เป็นผู้ผลิต มีสัตว์เป็นผู้บริโภค มีจุลชีวินทั้งหลายทำหน้าที่เป็นผู้ย่อยสลาย และมีองค์ประกอบทางกายภาพ สารเคมี และพลังงานทำหน้าที่สนับสนุน ระบบนิเวศนั้นจะมีความมั่นคงและยั่งยืน หลักการและแนวคิด “ศาสตร์พระราชา” ให้ความสำคัญกับการพัฒนาที่เน้นความสมดุลดังจะเห็นได้จากการที่ในหลวงรัชกาลที่ 9 ทรงเน้นอยู่เสมอว่าในกระบวนการพัฒนาพื้นที่ใด ๆ ก็ตามต้องพิจารณาและให้ความสำคัญกับภูมิกายภาพและภูมิสังคมของพื้นที่นั้น ๆ

เอกสารอ้างอิง

- ชาติชาย รูปงาม. (2555). แนวทางการแก้ไขปัญหาความยากจน. สืบค้นจาก <https://www.gotoknow.org/posts/327036>
- ชนพล สราญจิตร. (2558). ปัญหาความยากจนในสังคมไทย. *วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยอีสเทิร์นเอเซียฉบับสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์*, 5(2), 12-21.
- พอเพียง. (ม.ป.ป.). *ความรู้เรื่องเศรษฐกิจพอเพียง*. สืบค้นจาก <https://www.porpeang.org/blog>
- มนัส สุวรรณ. (2549). ชนบทกับปัญหาความยากจน: มุมมองเชิงนิเวศวิทยามนุษย์. *วารสารราชบัณฑิตยสถาน*, 31 (ตุลาคม-ธันวาคม), 1137-1149.
- มนัส สุวรรณ, สมาน พูแสง, ณรงค์ อนุรัมย์, วรพล วัฒนเหลียงอรุณ และชนม์ธนะ สุวรรณ. (2562). *กลยุทธ์ในการแก้ปัญหาความยากจนของประชาชนบนพื้นฐานของศาสตร์พระราชา*. เชียงใหม่: บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่.
- ลัฐภา เนตรทัศน์. (2563). *อาเซียนกับการขจัดความยากจนและความเหลื่อมล้ำ: อุปสรรคจากโควิด-19*. สืบค้นจาก https://lawforasean.krisdika.go.th/File/files/article_1_May_ASEANpovertyissue.pdf
- ศุภเจตน์ จันทรสาสน. (2555). สถานการณ์ความยากจนและความเหลื่อมล้ำทางรายได้ในประเทศไทย. *วารสารนักบริหาร*, 32(1), 1-8. สืบค้นจาก https://www.bu.ac.th/knowledgecenter/executive_journal/jan_mar_12/pdf/aw01.pdf

พืชมเนศวรสาร ปีที่ 17 ฉบับที่ 2 เดือนกรกฎาคม - ธันวาคม 2564

สถาบันวิจัยเศรษฐกิจ ป๋วย อึ๊งภากรณ์. (2564). *ลดความเหลื่อมล้ำ นำไทยสู่การเติบโตอย่างยั่งยืน*. สืบค้นจาก <https://www.pier.or.th/abridged/2021/06/>

สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา. (2564). *รายงานการพิจารณาศึกษา เรื่อง รูปแบบการแก้ปัญหาความยากจนแบบ พุงเป๋ว*. กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา. สืบค้นจาก https://www.senate.go.th/document/Ext26018/26018104_0003.PDF

สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (คสช.). (2561). *รายงานการวิเคราะห์สถานการณ์ความยากจน และความเหลื่อมล้ำในประเทศไทย ปี 2560*. กรุงเทพฯ: สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.

สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (คสช.). (2564). *รายงานวิเคราะห์สถานการณ์ความยากจน และความเหลื่อมล้ำของประเทศไทย ปี 2563*. กรุงเทพฯ: สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.

